

споживчі настрої®

Число 14
Жовтень 2003 року

Видання компанії GfK-USM
і Міжнародного центру перспективних досліджень

Кількість оптимістів сягнула рекордного значення

В Україні індекс споживчих настроїв (ІСН) у вересні 2003 року сягнув значення 99,1 пункту (за можливих значень від 0 до 200), що є рекордним показником від початку досліджень у вересні 2000 року. Загалом за три роки досліджень ІСН зріс на 34 пункти. Попередній показник, зафіксований у червні 2003 року, перевищено на 7,6 пункту. Споживчі настрої громадян поліпшилися вперше цього року. Опитування виявило суттєве поліпшення економічних очікувань громадян, зокрема короткострокових. Інфляційні очікування громадян залишаються високими.

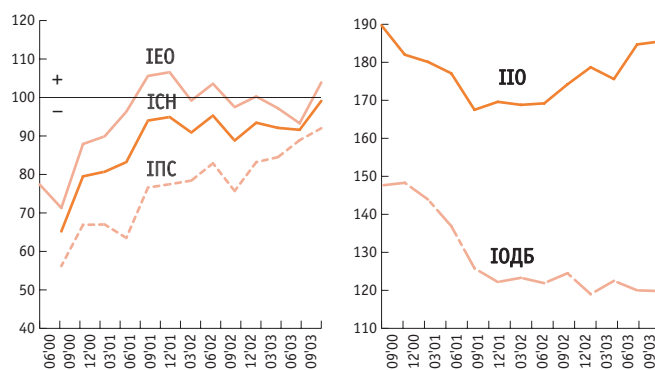
У цьому числі ми подаємо аналіз даних про споживчі настрої в Україні впродовж трьох останніх років, а також результати розширеного опитування, проведеного у жовтні 2003 року

Оптимізм зростає, незважаючи на інфляційні очікування

Упродовж III кварталу 2003 року ІСН вперше від грудня 2002 року відновив позитивну динаміку і у вересні сягнув рекордно високого значення 99,1 пункту, що на 7,6 пункту більше за попереднє значення, зафіксоване у червні 2003 року.

Поліпшення споживчих настроїв відбулося насамперед завдяки оптимістичнішим очікуванням громадян щодо розвитку економіки.

Індекс поточного особистого матеріального становища (x1)	94,4 +4,1
Індекс очікуваних змін особистого матеріального становища (x2)	105,7 +4,6
Індекс очікуваного розвитку економіки країни протягом найближчого року (x3)	103,6 +22,3
Індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчих 5 років (x4)	102,3 +4,7
Індекс доцільності робити великі покупки (x5)	89,6 +2,1
Індекс споживчих настроїв (ІСН)	99,1 +7,6
Індекс поточного становища (ІПС)	92,0 +3,1
Індекс економічних очікувань (ІЕО)	103,9 +10,5
Індекс очікуваної динаміки безробіття (ІОДБ)	119,8 -0,2
Індекс інфляційних очікувань (ІІО)	185,5 +0,8

Після спаду впродовж двох попередніх кварталів індекс економічних очікувань за III квартал збільшився на 10,5 пункту до 103,9. Зараз українські громадяни мають переважно оптимістичні очікування щодо розвитку вітчизняної економіки і в короткостроковій, і в довгостроковій перспективі. Індекс поточного становища також сягнув рекордно високого значення – 92,0, перевищивши попередній показник на 3,1 пункту.

Водночас інфляційні очікування громадян залишаються дуже високими: у вересні індекс інфляційних очікувань (ІІО) становив 185,5 пункту, що є найвищим зафіксованим значенням, починаючи з грудня 2000 року. Очікування щодо безробіття залишаються на порівняно низькому рівні (119,8), відповідний індекс упродовж III кварталу не зазнав статистично значущих змін.

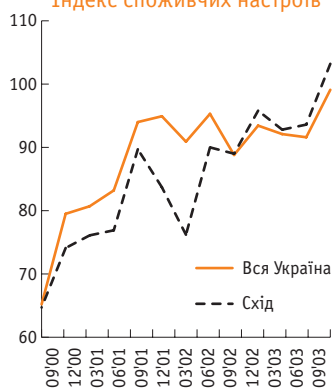
Настрої оптимістичні на Сході, у великих і середніх містах

Опитування зафіксувало поліпшення споживчих настроїв у всіх регіонах України. Найвищі показники ІСН зафіксовано в Києві та Східному регіоні. На Сході індекс становив 103,2 пункту, що на 9,6 пункту перевищує значення попереднього кварталу. Значення індексу більше за 100 вперше зафіксовано в цьому регіоні; воно вказує на те, що зараз більшість споживачів, які мешкають у східних областях країни, мають позитивні настрої.

Індекс	Київ	Північ	Захід	Центр	Південь	Схід
x1	100,0 -8,9	86,1 -2,6	93,1 +3,7	88,2 +10,1	89,7 +6,4	101,5 +5,6
x2	126,8 +23,2	110,4 +3,5	102,8 +4,1	100,0 +0,8	104,5 +4,5	105,0 +3,6
x3	114,3 +28,6	93,0 +10,4	100,5 +19,8	99,2 +31,1	103,8 +12,2	108,6 +28,2
x4	110,7 -10,7	100,0 +6,1	101,8 +2,8	93,3 -10,1	104,5 +3,8	104,2 +13,6
x5	139,3 -7,1	72,2 +11,3	84,8 +24,0	76,5 -5,9	85,9 -14,7	96,7 -3,3
ІСН	118,2 +5,0	92,3 +5,7	96,6 +10,9	91,4 +5,2	97,7 +2,4	103,2 +9,6
ІПС	119,6 -8,0	79,1 +4,3	88,9 +13,8	82,4 +2,1	87,8 -4,2	99,1 +1,2
ІЕО	117,3 +13,7	101,2 +6,7	101,7 +8,9	97,5 +7,3	104,3 +6,8	105,9 +15,1
ІОДБ	117,9 +17,9	146,1 +7,8	106,5 -13,4	114,3 -14,3	117,3 +9,6	123,1 +3,3
ІІО	196,4 +26,8	189,6 +2,6	183,4 +5,5	183,2 -5,9	184,6 -6,4	184,6 -1,8

Індекс	Село	Мале місто	Середнє місто	Велике місто
X1	91,3 +4,5	90,9 +0,6	95,8 +6,3	103,2 +12,1
X2	99,3 +2,4	104,2 -1,9	105,8 +6,8	112,7 +12,1
X3	99,0 +22,1	108,1 +20,8	97,4 +15,3	107,0 +31,8
X4	97,9 +5,2	104,2 +2,6	106,3 +11,1	98,7 +5,7
X5	74,4 +2,8	79,2 +1,6	96,3 +3,2	112,1 +3,2
ІСН	92,4 +7,4	97,3 +4,7	100,3 +8,5	106,8 +13,0
ІПС	82,9 +3,6	85,1 +1,1	96,1 +4,7	107,6 +7,6
ІЕО	98,7 +9,9	105,5 +7,1	103,2 +11,1	106,2 +16,6
ІОДБ	118,0 -1,7	122,1 -0,3	117,4 -1,1	122,9 -1,9
ІІО	184,8 +1,0	186,0 -3,2	187,9 +4,2	179,0 -5,1

Індекс споживчих настроїв

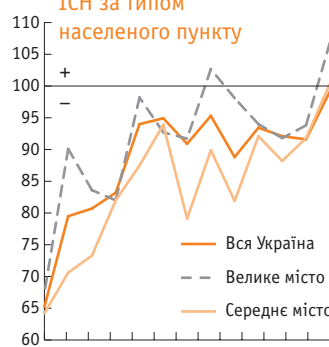

Індекс економічних очікувань у цьому регіоні також сягнув рекордно високого значення – 105,9, збільшившись упродовж кварталу на 15,1 пункту. Суттєве поліпшення споживчих настроїв у Східному регіоні пов'язано з прискоренням темпів промислового зростання в країні.

Поліпшення матеріального становища та зростання

оптимістичних очікувань мешканців східних областей призвели до суттєвого збільшення їхньої схильності до споживання. Упродовж

ІСН за типом населеного пункту

останніх 12 місяців індекс схильності до споживання у Східному регіоні перевищував середньоукраїнський. Порівняно з вереснем 2002 року індекс схильності до споживання у Східному регіоні виріс на 28,2 пункту до 96,7.

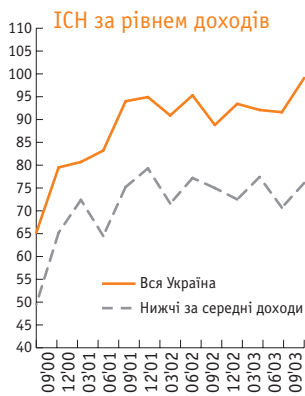
Опитування зафіксувало поліпшення настроїв у населених пунктах усіх типів. Проте позитивні наслідки прискорення

загальноекономічного та промислового зростання позначилися передусім на мешканцях середніх і великих міст, де ІСН у вересні

Індекс споживчих настроїв за регіонами

Тут застосовано таку класифікацію регіонів: Північний – Житомирська, Київська (за винятком Києва), Сумська, Чернігівська області; Південний – Автономна Республіка Крим та Севастополь, Миколаївська, Одеська, Херсонська області; Центральний – Вінницька, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська області; Західний – Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька області; Східний – Запорізька, Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Харківська області.

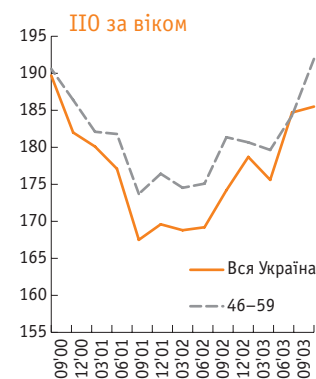

становили відповідно 100,3 та 106,8 пунктів.

Для бідних лише одного економічного зростання замало

Найбільшою мірою споживчі настрої поліпшилися серед осіб із доходами, вищими за середні. Упродовж кварталу ІСН цієї групи споживачів збільшився на 8,1 пункту до 122,4. ІСН групи

громадян із середніми доходами збільшився на 5,5 пункту до 96,2, а групи з доходами, нижчими за середні, – на 5,4 пункту до 76,1. При цьому ІСН лише групи громадян з доходами, нижчими за середні, не сягнув нового рекорду: найкращі споживчі настрої незможні громадяни виявляли в грудні 2001 року, коли відповідний ІСН дорівнював 79,3 пункту. Очевидно, прискорення економічного зростання, яке

Індекс	Вищий за середній	Середній	Нижчий за середній
x1	118,4 -4,6	92,8 +4,5	66,1 +3,7
x2	126,4 +3,4	103,7 +3,0	83,3 +3,6
x3	127,2 +32,5	99,1 +16,6	85,0 +21,1
x4	116,0 +1,6	102,5 +5,9	82,8 -0,4
x5	124,0 +7,7	82,8 -2,6	63,3 -1,0
ІСН	122,4 +8,1	96,2 +5,5	76,1 +5,4
ІПС	121,2 +1,6	87,8 +0,9	64,7 +1,4
ІЕО	123,2 +12,5	101,8 +8,5	83,7 +8,1
ІОДБ	114,8 +4,3	119,7 +0,3	127,8 -3,9
ІІО	185,2 -1,9	185,9 +4,1	185,0 -5,6

Індекс	15–30	31–45	46–59
x1	105,9 +1,7	95,6 +7,8	76,6 +3,0
x2	117,0 -1,9	104,1 +6,6	91,6 +11,5
x3	115,7 +18,9	102,6 +25,2	87,5 +23,2
x4	110,1 +0,1	102,9 +9,9	90,5 +4,3
x5	102,6 -1,1	89,4 +2,2	71,4 +6,3
ІСН	110,3 +3,5	98,9 +10,4	83,5 +9,6
ІПС	104,3 +0,3	92,5 +5,0	74,0 +4,6
ІЕО	114,3 +5,7	103,2 +13,9	89,9 +13,0
ІОДБ	116,0 +2,0	120,3 -0,3	124,9 -2,7
ІІО	181,7 +0,1	184,4 -3,9	191,9 +7,7

Як обчислюють індекси?

Індекс споживчих настроїв в Україні визначають на підставі вибіркового опитування громадян країни. Під час дослідження опитують 1000 осіб віком від 15 до 59 років. Населення віком 15–59 років становить 61,3% всього населення України та є найактивнішою частиною споживачів. Вибірка є репрезентативною за статтю та віком, враховує міське та сільське населення і розмір населеного пункту. Статистичне відхилення не перевищує 3,2%.

Для визначення ІСН респондентам ставлять такі запитання:

1. Як змінилося матеріальне становище вашої сім'ї за останні шість місяців?
2. Як, на вашу думку, зміниться матеріальне становище вашої сім'ї впродовж наступних шести місяців?
3. Говорячи про економічну ситуацію в країні загалом, ви вважаєте, що наступні дванадцять місяців будуть для економіки країни сприятливим чи несприятливим часом?
4. Як би ви охарактеризували наступні п'ять років – як сприятливий чи несприятливий час для економіки країни?
5. Як ви вважаєте, зараз загалом сприятливий чи несприятливий час робити великі покупки для дому?

Щодо кожного з цих запитань обчислюють відповідний індекс:

- індекс поточного особистого матеріального становища (x1);
- індекс очікуваних змін особистого матеріального становища (x2);
- індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчого року (x3);
- індекс очікуваного розвитку економіки країни впродовж найближчих 5 років (x4);
- індекс доцільності робити великі покупки (x5).

Значення індексу обчислюють у такий спосіб: від частки позитивних відповідей віднімають частку негативних і до цієї різниці додають 100, аби уникнути появи від'ємних величин. На підставі цих п'яти індексів визначають три сукупні індекси:

- індекс споживчих настроїв (ІСН) – середнє арифметичне (СА) індексів x1–x5;
- індекс поточного становища (ІПС) – СА індексів x1 та x5;
- індекс економічних очікувань (ІЕО) – СА індексів x2, x3, x4.

Значення індексів можуть змінюватися в межах від 0 до 200. Значення дорівнює 200, коли всі громадяни позитивно оцінюють економічну ситуацію. Індекс дорівнює 100 в тому разі, якщо частки позитивних і негативних оцінок однакові. Значення індексу, менше за 100, означає перевагу в суспільстві негативних оцінок.

Для визначення індексу очікуваної динаміки безробіття (ІОДБ) та індексу інфляційних очікувань (ІІО) респондентам ставлять такі запитання:

1. Як ви вважаєте, у найближчі 12 місяців безробітних (людей, які не мають роботи і шукають її) буде більше, приблизно стільки ж чи менше, ніж зараз?
2. Як, на ваш погляд, змінюватимуться ціни на основні споживчі товари та послуги у найближчі 1–2 місяці?

Значення ІОДБ та ІІО обчислюють у такий спосіб: від частки відповідей, що вказують на зростання безробіття (інфляції) віднімають частку відповідей, що вказують на зменшення безробіття (інфляції) і до цієї різниці додають 100, аби уникнути появи від'ємних величин. Значення цих індексів можуть змінюватися в межах від 0 до 200. Наприклад, значення індексу дорівнює 200, коли всі громадяни очікують зростання безробіття (інфляції).

відбувається зараз, є чинником поліпшення споживчих настроїв насамперед заможніших громадян. Для поліпшення настроїв незаможних, очевидно, потрібні спеціальні урядові заходи, як-от підвищення пенсій і соціальних допомог.

Суттєво збільшився оптимізм осіб середнього та старшого віку. ІСН осіб середнього віку (31–45 років) збільшився на 10,4 пункту

до 98,9, а осіб старшого віку – на 9,6 пункту до 83,5. Водночас ІСН молодшої вікової групи (15–30 років) збільшився менш суттєво – на 3,5 пункти до 110,3. Незважаючи на зростання оптимізму громадян старшого віку, інфляційні очікування цієї групи сягнули історичного максимуму, перевищивши всі попередні показники: впродовж III кварталу відповідний ІІО набрав 7,7 пункту і дорівнював 191,9.

Причини оптимізму та песимізму: результати розширеного опитування

Українці почали більше заробляти

Як і торік, поліпшення матеріального становища громадян сталося внаслідок збільшення доходів сім'ї та отримання нової чи додаткової роботи. На таку причину збільшення сімейних доходів вказали 74% громадян, які констатували поліпшення матеріального становища впродовж попередніх шести місяців, у жовтні 2003 року. Друга за значущістю причина поліпшення матеріального становища громадян – зменшення заборгованості із зарплати, регулярні виплати зарплати та пенсій. У жовтні 2003 року на таку причину поліпшення матеріального становища вказали 17%, а у жовтні 2002 року – 13%.

Погіршення матеріального становища впродовж попередніх шести місяців громадяни передусім пов'язують з інфляцією. У жовтні 2003 року 60% респондентів, які вказали на погіршення матеріального становища, зауважили, що ціни зростали швидше за їхні видатки, тоді як у жовтні 2002 року частка таких громадян дорівнювала 35%.

Зростання виробництва та інвестиції сприятимуть розвитку економіки

У жовтні 2003 року 34% з тих українців, які очікували, що наступні 12 місяців будуть сприятливим часом для розвитку вітчизняної економіки, сподівалися, що зростатимуть виробництво та інвестиції. Торік частка таких громадян становила 29%. Причиною збільшення таких очікувань є, очевидно, прискорення загальноекономічного та промислового зростання. Водночас збільшилася частка громадян, які вважають, що політичний та економічний стан держави буде міцним, зростатиме авторитет держави (з 18% до 23%), а також тих, хто очікує позитивних змін у податковому законодавстві та розвитку підприємництва (з 14% до 20%).

Як у жовтні 2003 року, більшість песимістів зазначали, що наступні 12 місяців будуть несприятливим часом для розвитку економіки, оскільки "знизиться рівень життя громадян країни, ціни швидко зростатимуть, безробітних буде більше". Збільшення частки таких громадян порівняно з минулим роком (з 51% до 68%) ми пов'язуємо передусім зі збільшенням інфляційних очікувань.

Споживче кредитування допомагає громадянам купувати товари тривалого вжитку

У III кварталі продовжувала збільшуватися схильність громадян до споживання. Відповідний індекс x5 за квартал збільшився на

2,1 пункту і сягнув нового рекордного значення – 89,6. Загалом впродовж трьох років дослідження цей індекс збільшився на 43,8. Основна причина, яка спонукає робити великі покупки, – добрий вибір товарів. На цю причину у жовтні 2003 року вказали 74% тих громадян, які вважають, що зараз загалом сприятливий час робити великі покупки для дому.

За останні 12 місяців суттєво зросла частка громадян, які вважають, що великі покупки треба робити зараз, бо можна отримати споживчий кредит і процентні ставки на такий кредит низькі. На цю причину у жовтні 2003 року вказали 52% оптимістично налаштованих респондентів, тоді як у жовтні минулого року частка таких респондентів становила 29%¹. Такі зміни у споживчій поведінці українців пов'язані зі швидким зростанням ринку споживчого кредитування.

Для абсолютної більшості респондентів, які вважають, що зараз загалом несприятливий час, аби робити великі покупки для дому, основна причина такої думки – погане матеріальне становище та низькі доходи. У жовтні 2003 року таку причину вказали 90% песимістів.

Заощадити, а потім витратити

Впродовж останніх 12 місяців збільшилася схильність українських громадян до заощаджень: відповідний індекс² зріс з 49,6 до 55,1 пункту. Головні причини збільшення готовності осіб заощаджувати – поліпшення їхнього матеріального становища (42% респондентів), тобто грошових доходів сім'ї вистачає, щоб заощаджувати, а також наявність надійних шляхів заощадження (40%). Опитування вказує на те, що заощадження громадян нині мають "споживчий характер": 44% громадян хотіли б зробити заощадження, аби потім витратити їх на великі покупки. Залишити заощадження хотіли б лише 8% громадян.

Головна причина негативного ставлення до заощаджень – брак грошей на заощадження, витрата всіх доходів на поточне споживання; на таку причину вказали 54% респондентів, які вважають, що зараз загалом поганий час для заощаджень. У жовтні 2002 року частка таких громадян становила 66%.

¹ Респонденти могли обирати більше, ніж одну відповідь.

² Індекс схильності до заощаджень є "антиподом" індексу схильності до споживання. Для визначення цього індексу респондентів запитують: зараз загалом сприятливий чи несприятливий час, щоб робити заощадження.

Дослідження індексу споживчих настроїв виконують спільними зусиллями компанія GfK-USM і Міжнародний центр перспективних досліджень.

GfK-USM – одна з провідних українських компаній, що провадить дослідження ринку. 1998 року фірма увійшла до світової дослідницької мережі GfK, що об'єднує 104 компанії в 42 країнах.

Міжнародний центр перспективних досліджень – незалежна дослідницька організація, головною метою якої є інтелектуальне забезпечення процесу прийняття рішень щодо державної політики в Україні.

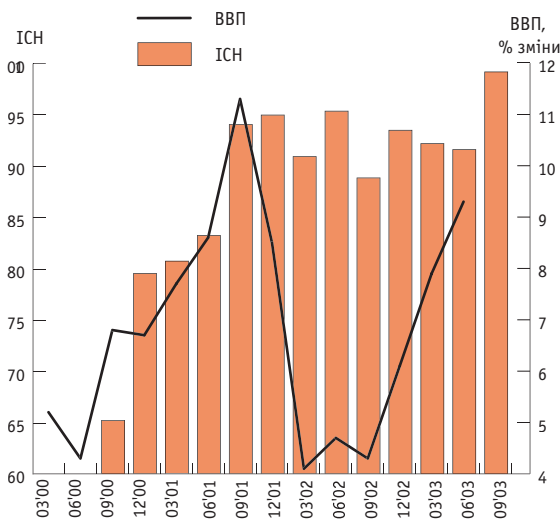
Координатори проекту:

Від GfK-USM
Гліб Вишлінський
тел. (044) 461-9861
електронна пошта:
hlb.vyshlinsky@gfk-usm.com.ua
Адреса: бульв. Лесі Українки, 34,
офіс 601, Київ, 01133

Від Міжнародного центру
перспективних досліджень
Євгенія Ахтирко
тел. (044) 236-1292, електронна
пошта: eakhtyrko@icps.kiev.ua
Адреса: вул. Пимоненка, 13-а,
Київ, 04050

Консультант: Наталія Костенко, доктор соціологічних наук (GfK-USM).
Щодо умов отримання бюлетеня **споживчі настрої** просимо звертатися до Міжнародного центру перспективних досліджень.
Тел. (044) 236-5464. E-mail: marketing@icps.kiev.ua
Сторінка у Всесвітній павутині: <http://www.icps.kiev.ua/>
У разі цитування обов'язкове посилання на **споживчі настрої**.

Споживчі настрої: трирічні спостереження

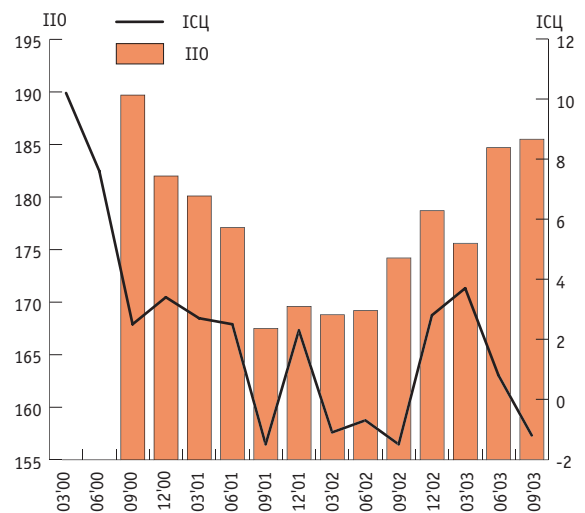
Упродовж трьох попередніх років споживчі настрої українців суттєво поліпшилися. Від початку досліджень три роки тому – у вересні 2000 року – індекс споживчих настроїв зріс на 34 пункти, індекс поточного становища – на 36 пунктів, індекс економічних очікувань – на 33 пункти.

ІСН безупинно поліпшувався від початку досліджень до кінця 2001 року. За цей період індекс збільшився на 29,7 пункту. Потім, впродовж 2002 року та перших двох кварталів 2003, ІСН перебував у стані стагнації, коливаючись навколо середнього значення у 92 пункти. Нарешті, у III кварталі індекс стрімко зріс і сягнув історичного максимуму у 99,1 пункту.

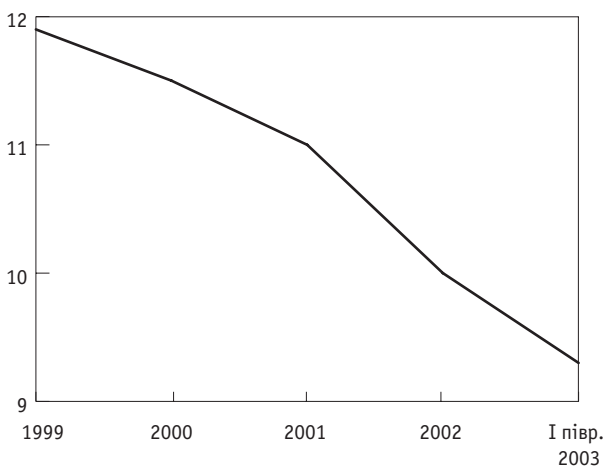
Хоча впродовж 2002 та перших двох кварталів 2003 року значення ІСН в Україні не зазнало відчутних змін, суттєво змінювалася динаміка ІЕО та ІПС. Зокрема тоді як ІПС продовжував висхідну динаміку, ІЕО зазнав загалом

негативних змін. Це означає, що впродовж цього часу громадяни зазначали поліпшення особистого матеріального становища, тоді як їхні очікування щодо розвитку вітчизняної економіки в цілому погіршувалися. Очевидно, зростання економіки впродовж тривалого часу призвело до відповідного зростання доходів, що і позначилося на споживчих настроях. Водночас громадяни стали вибагливішими щодо якості зростання економіки: тільки високі темпи зростання тепер здатні призвести до збільшення позитивних очікувань громадян щодо розвитку економіки.

Порівняння динаміки ВВП та ІСН в Україні показує, що в період загальноекономічного зростання українські споживачі трохи уповільнено реагують на зміну в темпах зростання економіки. Зокрема стрімке збільшення темпів зростання ВВП з другої половини 2000 до III кварталу 2001 року створило серед українців суттєвий “запас” споживчого оптимізму, у результаті чого споживачі “не встигли” вчасно зреагувати на стрімке уповільнення темпів економічного зростання впродовж наступних чотирьох кварталів, а легка низхідна тенденція ІСН стала помітною лише у другій половині 2002 року. Українці знов-таки уповільнено зреагували на прискорення темпів економічного зростання, яке почалося наприкінці 2003 року: відчутне поліпшення споживчих настроїв відбулося лише у III кварталі 2003 року. Щоправда, на початку літа 2003 року на настроях споживачів негативно позначилася дестабілізація на продовольчому ринку країни.

Рівень безробіття, %

Як свідчить порівняння динаміки індексу споживчих цін (ІСЦ) та ІСН, українські споживачі чутливіші щодо інфляції. Зокрема інфляційні очікування споживачів відповідали тенденції зменшення інфляції з другої половини 2000 року до другого півріччя 2002 року. У III кварталі 2002 року споживачі “передбачили” зростання цін, яке почалося наприкінці 2002 року. Високі інфляційні очікування, які було зафіксовано у II та III кварталах цього року, вказують на високу ймовірність нового сплеску інфляції наприкінці 2003 та на початку 2004 років.

Упродовж трьох років дослідження споживчих настроїв індекс очікуваної динаміки безробіття зменшився на 27,8 пункту із 147,6 до 119,8. Такі очікування громадян відповідають динаміці рівня безробіття, обчисленого за методологією Міжнародної організації праці, який за останні три роки зменшився більш як на 2 п.п.